

การฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานลาวในยุค อาณานิคมฝรั่งเศส¹

The Revitalization of Lao Palm Leaf
Manuscripts during French Colonialism

บัวไข เฟ็งพระจันทร์
Bouakhay Phengphachanh

บทคัดย่อ

บทความนี้ มุ่งนำเสนอการฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานลาวในยุคอาณานิคมฝรั่งเศส (ค.ศ. 1893-1953) ที่นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติลาว การฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานในบริบทดังกล่าวเป็นพื้นที่แห่งการช่วงชิงความหมายระหว่างฝรั่งเศสกับปัญญาชนลาว ซึ่งต่างก็ใช้คัมภีร์ใบลานเพื่อรับใช้วัตถุประสงค์ของตน โดยฝ่ายอาณานิคมฝรั่งเศสต้องการสร้างอัตลักษณ์ลาวแบบใหม่ให้แตกต่างจากสยามซึ่งเคยปกครองลาว โดยการเสนอให้นักอักษรโรมันมาใช้เขียนภาษาลาว และให้การศึกษาทางพุทธศาสนาของลาวออกจากแบบฉบับของสยาม รวมทั้งต้องการรวมลาวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสหพันธ์อินโดจีน และยังต้องการเป็นเจ้าของอาณานิคมทางปัญญาของลาวอีกด้วย ขณะเดียวกันปัญญาชนลาวก็ได้ใช้คัมภีร์ใบลานต่อสู้กับอาณานิคมฝรั่งเศสเพื่อให้หลุดพ้นจากการเป็นอาณานิคมทางปัญญาของฝรั่งเศส โดยเฉพาะการต่อต้านแนวคิดของฝรั่งเศสที่ต้องการให้นักอักษรโรมันมาใช้เขียนภาษาลาว

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานในยุคจินตนาการใหม่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโทศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยมี ดร.ชยันต์ วรรณะภูดี เป็นประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.นลินี ดันฐานิตย์ และ รศ.ดร.ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ เป็นกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ภาพ ตู้คัมภีร์ใบลานที่บ้านนาซอน เมืองปากงึม นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

Abstract

This paper is a study of the revitalization of palm leaf manuscripts during the period of French colonialism (1893–1953) leading to the establishment of a Lao national identity. The revitalization in that context was a contested space of meanings between French and Lao intellectuals; each made use of palm leaf manuscript revitalization to serve its respective goals. The French colonialists wanted to recreate a Lao national identity and make it different from that of Siam, the previous colonizer of Laos, by using the Roman instead of the Lao alphabet in re-inscribing the manuscripts. They felt that the study of Lao Buddhism should also be separated from Siam's tradition. The French also wanted Laos to be included as a part of Indo-China. In addition, they wanted to colonize Laos' intellectuals. In the meantime, Lao intellectuals used the revitalization of palm leaf manuscripts to struggle against French colonial power and liberate their country from intellectual dependency on France. They especially resisted France's notion of using of the Roman rather than the Lao alphabet in revitalizing palm leaf manuscripts.

บทนำ

บทความนี้ ต้องการชี้ให้เห็นถึงการฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานที่นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติลาวภายใต้บริบทอาณานิคมฝรั่งเศส ประเด็นสำคัญจะกล่าวถึงความหมายและความสำคัญของคัมภีร์ใบลานในสังคมลาวยุคก่อนสมัยใหม่² (Pre-modern) จากนั้นจะกล่าวถึงการฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานลาวในยุคอนานิคมฝรั่งเศส ซึ่งได้มีการส่งเสริมสำรวจรวบรวมคัมภีร์ใบลาน การส่งส่วยเป็นคัมภีร์ใบลาน

² สังคมลาวยุคก่อนสมัยใหม่ (Pre-modern) หมายถึง ยุคก่อนอาณานิคมฝรั่งเศสเข้ามาปกครองลาว (หรือ ก่อนปี ค.ศ. 1893) โดยผู้เขียนพิจารณาจาก พัฒนาการของระบบการเมืองการปกครองของลาว ซึ่งหลังจากฝรั่งเศสเข้ายึดปกครองลาวแล้ว ฝรั่งเศสได้เปลี่ยนแปลงระบบการเมืองการปกครองของลาว ที่มีมาแต่เดิมก่อนปี ค.ศ. 1893 นั้น ให้เป็นไปตามแนวคิด โลกทัศน์ และจักรวาลวิทยาของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส หนึ่งในแนวคิดที่สำคัญก็คือ แนวคิดเกี่ยวกับ “การทำให้ลาวเป็นแผนที่” โดยฝรั่งเศสได้กำหนดอาณาเขตพรมแดนของลาว ด้วยการใช้เส้นแบ่งเขตแดนทางภูมิศาสตร์ของลาวกับรัฐใกล้เคียง เพื่อครอบครองทั้ง “ผู้คน” และ “ผืนแผ่นดิน” หรือ พื้นที่ทางกายภาพและทรัพยากรทั้งหมดของลาว เป็นต้น

ของประชาชนลาวให้แก่ฝรั่งเศส การปฏิวรรตคัมภีร์โบราณและการสร้างอัตลักษณ์ลาวในยุคอนานิคมฝรั่งเศส

1. ความหมายและความสำคัญของคัมภีร์โบราณในสังคมลาวยุคก่อนสมัยใหม่

สังคมลาวยุคก่อนสมัยใหม่ คัมภีร์โบราณมีความหมายและความสำคัญอย่างยิ่งถือว่าเป็น “วัฒนธรรมภาษา” หรือ “วัฒนธรรมการเขียน” ของ “ชุมชนพุทธศาสนาเถรวาท” (Keyes, 1995 : 136-159) ซึ่งมีมานานกว่าสองพันปี นับตั้งแต่มี “การเขียน” คัมภีร์พระไตรปิฎก อันเป็นคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นลายลักษณ์อักษรลงบนใบลานครั้งแรกที่ศรีลังกา เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 500 ปี (จางค์ ท่องประเสริฐ, 2534 : 444) จากนั้น “วัฒนธรรมการเขียน” ทางพุทธศาสนาได้แพร่ขยายกว้างออกไปพร้อมๆ กับพุทธศาสนาที่เผยแพร่ออกไปในอาณาจักรต่างๆ และหนึ่งในนั้นคืออาณาจักรล้านช้าง ซึ่งมีหลักฐานชัดเจนว่าพุทธศาสนาเถรวาทได้เข้ามาเผยแพร่ในสังคมลาวเมื่อปี ค.ศ. 1357 ภายหลังจากที่พระเจ้าฟ้างุ้มรวบรวมหัวเมืองลาวในเขตลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางทั้งสองฟากฝั่งเข้าเป็นอาณาจักรล้านช้างให้เป็นปึกแผ่นในปี ค.ศ. 1353 โดยมีเมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง) เป็นศูนย์กลาง พระองค์ทรงมีพระประสงค์ให้ไพร่ฟ้าราษฎรได้รับการศึกษา มีศีลธรรม และประพฤติชอบตามคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้ทรงส่งราชทูตไปขออนักปราชญ์ อาจารย์ พระสงฆ์ และคัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมด้วยพระพุทธรูป (พระบาง) ดันโพธิ์ และเครื่องดนตรีพื้นเมือง จากพระเจ้าอินทปัตถา เจ้านครเขมรสมัยนั้น (สิลา วีระวงส์ และ นวน อุเทนศักดิ์, 1967 : 64-110)

การนำพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามาในสังคมลาว นับว่าเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นและสร้างวัฒนธรรมใหม่ในสังคมลาว เพราะในช่วงเวลานั้นประชาชนส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยชนเผ่าขอม-เผ่าลาวเทิง หรือลวะ-ลัวะ ซึ่งนับถือผีสาง เทวดา ฟ้าถ่าน พระอาทิตย์ พระจันทร์ และวิญญาณของบรรพบุรุษและบุคคลสำคัญ

ก็เปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนาแทน และในยุคนี้ก็เริ่มจารคัมภีร์ไบลาน³ แทนการเขียนลงบนแผ่นหิน กระดุก หนังสัตว์ ดีวีไม้ กระดาษสา และอื่นๆ (กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม. 2000 : 121, 126) รวมทั้งยังได้มีการสร้างวัด พระธาตุเจดีย์ พระพุทธรูป และอื่นๆ อีกด้วย

จากการศึกษาพบว่า คัมภีร์ไบลานในสังคมลาวยุคก่อนสมัยใหม่ มีความหมายและความสำคัญต่อสังคมลาว 2 ประการ คือ 1) มีความสำคัญทางศาสนจักร ในฐานะเป็นคัมภีร์ทางศาสนา คือ คัมภีร์พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก โดยใช้อักษรธรรมเป็นตัวจาร นอกจากนี้ ยังมีคัมภีร์อรรถกถาฎีกา อนุฎีกา คัมภีร์ประเภท “ฉลอง” (อาณิสงส์) ประเภท “มวงคล” และ “อวมวงคล” (สำลิต บัวสี่สะหวัด, 1994 : 19-21) คัมภีร์ด้านศาสนานี้ มีความหมายและความสำคัญในฐานะรักษา สืบทอด และเผยแพร่พุทธศาสนา รวมทั้งมีการอบรมบ่มสอนศีลธรรม ให้ความรู้ ให้การศึกษาแก่ผู้ยึดถือ วางหลักปฏิบัติอันเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต 2) คัมภีร์ไบลานมีความหมายและความสำคัญทางอาณาจักร ในฐานะเป็นบันทึกความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่สำคัญ คือ “พื้นขุนบรมราชาธิราช” ซึ่งมีหลายฉบับ และจารสืบต่อกันมาหลายรัชกาล โดยเริ่มมีการจารไว้เป็นลายลักษณ์อักษรด้วยอักษรธรรมเมื่อปี ค.ศ. 1512 ในรัชกาลของพระเจ้าวิซูลราช ค.ศ. 1501-1520 (สิลา วีระวงส์ และนวน อุเทนศักดิ์, 1967 : ก-ข) จนถึงฉบับสุดท้าย ปี ค.ศ. 1936 จารไว้ในรัชกาลพระเจ้าศรีสว่างวงศ์ (สุนัด โปทิสาน, 1996 : 48-62) นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์ “ท้าวสูงท้าวเจือง” “ตำนานอุรังคธาตุ” “ตำนานพระบาง” “ตำนานพระแก้วมรกต” “ตำนานพระแทรกคำ” “พื้นเมืองพวน” “พื้นเมืองหลวงพระบาง” “พื้นเมืองเวียงจันทน์” (เจ้าอนุวงศ์) “พื้นเมืองจำปาศักดิ์” ฯลฯ คัมภีร์เหล่านี้ นักวิชาการและนักประวัติศาสตร์ลาวสมัยใหม่ถือว่าเป็นหลักฐานอ้างอิงสำคัญที่ใช้ในการเขียนประวัติศาสตร์ลาวปัจจุบัน

³ “การจาร” คัมภีร์ไบลาน ยังหมายรวมถึง “การเขียน” “การแต่ง” “การบันทึก” “การจารึก” และ “การสร้าง” คัมภีร์ไบลาน เป็นต้น

คัมภีร์ทางด้านกฎหมาย มี 9 คัมภีร์ คือ “ธรรมศาสตร์ขุนบรม” (กรมวรรณคดี, 1967) “สร้อยสายคำ” “มูลตันไต่” “สุวรรณมุกดา” “พระธรรมศาสตร์หลวง” “ราชศาสตร์” “โพสาราช” “สังคหปรกรณ์” และ “คัมภีร์อาณาจักรและธรรมจักรแห่งธรรมศาสตร์” คัมภีร์เหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง และปีที่บันทึก⁴ คัมภีร์ด้านกฎหมายนี้สะท้อนให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์เจ้าพระยา ขุนนาง เสนาอำมาตย์ ข้าราชการไพร่ รวมถึงชาวบ้านธรรมดาทั่วไป ต้องประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร ด้วยกฎหมายซึ่งเป็นหลักการ ฮีตคอง ธรรมเนียมปฏิบัติ ที่มีการบันทึกไว้ในคัมภีร์โบราณ นอกจากนี้ยังเป็นหลักฐานที่สำคัญแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ภูมิปัญญา และความคิดของคนลาวยุคก่อนสมัยใหม่อีกด้วย

คัมภีร์ด้านวรรณกรรม คือ “ท้าวฮุ่งท้าวเจือง” “สังคิลปีไชย” “สาสน์ลีพสุญ” สามคัมภีร์นี้นักวิชาการลาวถือว่าเป็น วรรณกรรมชั้นเอกของลาว⁵ นอกจากนี้ยังมี คัมภีร์พระลักพระราม อินทียานสอนลูก ปู่สอนหลาน หลานสอนปู่ นางตันไต่ จำปาสีตัน เชียงเหมียง เสียวสะหวาด ฯลฯ (หุ่มพัน รัตตะนะวง, 1989 : 12-29) วรรณกรรมพื้นเมืองเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการกำเนิดและการขยายตัวของ

⁴ เท่าที่ปรากฏหลักฐาน มีเพียง 3 คัมภีร์ คือ “ธรรมศาสตร์ขุนบรม” เขียนขึ้นปี ค.ศ. 1512 ในรัชกาลของพระเจ้าไชยเชษฐา โดยพระมหาเทพหลวง พระมหาภมมคลสิทธิ และพระเจ้าไชยเชษฐา พร้อมด้วยเสนา ข้าราชการ (สุเนต โพธิสาน, 1996 : 48-62) “คัมภีร์สร้อยสายคำ” แต่งในรัชกาลของพระเจ้าโพธิสารราช ปี ค.ศ. 1520-1527 (สำลิต บัวสีสะหวัด, 1996 : ค) และ “คัมภีร์พระธรรมศาสตร์หลวง” แต่งขึ้นปี ค.ศ. 1660 ในรัชกาลพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (สำลิต บัวสีสะหวัด, 1993 : 10) ซึ่งเป็นช่วงที่อาณาจักรล้านช้างมีความรุ่งเรืองสูงสุด

⁵ เรื่อง “ท้าวฮุ่งท้าวเจือง” เป็นเรื่องที่เด่นในด้านการแต่งด้วยคำร้อยกรองที่มีความยาวและมีหลายรูปแบบ จนได้รับการขนานนามจากนักวิชาการลาวว่า เป็น “มหากาพย์” รวมทั้งยังมีความเก่าแก่ มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยศัพท์ สำนวน ภาษา และสะท้อนให้เห็นถึงสังคมวัฒนธรรมของหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางก่อนพุทธศาสนาเถรวาทจะเข้ามามีอิทธิพลอยู่ในแถบนี้ด้วย เรื่อง “สังคิลปีไชย” (กระทรวงธรรมการ, 1949 : 1-96) เป็นเรื่องที่เด่นในด้านการแต่งด้วยคำร้อยกรองที่มีศัพท์ สำนวน ไพเราะ อ่านง่าย และสะท้อนให้เห็นถึงการต่อสู้ระหว่างความเป็นธรรมกับความไม่เป็นธรรม และผู้มีอำนาจดีกว่ากับผู้มีอำนาจมากกว่า (กงเดือน เนตตะวง, สัมภาษณ์ 25 ตุลาคม 2550 ; โอทอง คำอินชู, สัมภาษณ์ 26 ตุลาคม 2550) เรื่อง “สาสน์ลีพสุญ” เป็นเรื่องที่เด่นในด้านการแต่งที่ใช้ศัพท์สำนวนปริศนา ลึกลับ ซับซ้อน และสะท้อนให้เห็นถึงการเมืองในช่วงอาณาจักรล้านช้างตอนปลายได้เป็นอย่างดี (โสมสี เตชากำพู, 1978 : คำนำ)

วรรณคดีลาวในเวลาต่อมา นอกจากคัมภีร์ไบเบิลที่กล่าวมาแล้ว ยังมีคัมภีร์ด้าน ตำรายา คาถาอาคม ประเพณี และพิธีกรรม ซึ่งมีความหมายและความสำคัญ ในด้านการเมือง การปกครอง การทหาร และวิถีชีวิตของคนลาว อีกทั้งยังเป็น หลักฐานสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงสังคม วัฒนธรรม ความรู้ และความคิดของคนลาว ยุคก่อนสมัยใหม่เช่นกัน

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่า คัมภีร์ไบเบิลเป็นมรดกที่ล้ำค่า เป็นสมบัติของ ชาติลาว คัมภีร์ไบเบิลได้เขียนบันทึกเกี่ยวกับตัวตน หรืออัตลักษณ์ของลาว ซึ่งมีความหมายและความสำคัญต่อสังคมและวิถีชีวิตของคนลาวยุคก่อนสมัยใหม่ทั้งทาง โลกและทางธรรม อยู่ในสถานะที่มีคุณค่าและมีความศักดิ์สิทธิ์ โดยจะเก็บรักษา ไว้ที่สูง เก็บไว้ในตู้คัมภีร์ บนหอไตร และมีการกราบไหว้บูชา นอกจากนี้ ยังมี ข้อห้ามในการปฏิบัติต่อคัมภีร์ โดยผู้หญิงไม่สามารถจับต้องและศึกษาจากคัมภีร์ ไบเบิลได้โดยตรง ในยุคสมัยต่อมาเมื่อฝรั่งเศสเข้ายึดปกครองลาวแล้ว ฝรั่งเศส นำความรู้วิทยาศาสตร์วิทยาการสมัยใหม่และวัฒนธรรมแบบฝรั่งเศสเข้ามาในสังคม ลาว ได้มีผลกระทบต่อคัมภีร์ไบเบิลในสังคมลาว เช่น ด้านการศึกษา ฝรั่งเศสได้ใช้ พื้นที่วัดและโบสถ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของประชาชนลาว และเป็นพื้นที่แห่ง การศึกษาแบบเดิมของลาว เป็นพื้นที่สถาปนาและขยายการศึกษาของฝรั่งเศส อีกทั้งยังใช้พระสงฆ์ลาวเป็นครูสอนภาษาฝรั่งเศสและสอนความรู้วิทยาศาสตร์ วิทยาการสมัยใหม่ของฝรั่งเศสด้วย ส่วนในด้านสาธารณสุข การรักษาโรคแบบ พื้นบ้านของลาว ฝรั่งเศสมองว่า ไม่สะอาดและเป็นความรู้วัฒนธรรมที่ล้าสมัย ขณะ เดียวกันฝรั่งเศสและปัญญาชนลาวได้ส่งเสริมฟื้นฟูคัมภีร์ไบเบิลเพื่อรับใช้บริบท ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในยุคอาณานิคมฝรั่งเศส

2. การฟื้นฟูคัมภีร์ไบเบิลในยุคอาณานิคมฝรั่งเศส

อาณาจักรล้านช้างที่สถาปนาโดยพระเจ้าฟ้างุ้มในกลางศตวรรษที่ 14 มีความรุ่งเรืองมาสามร้อยกว่าปี ครั้นมาถึงรัชกาลของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช อาณาจักรล้านช้างเกิดการแย่งชิงราชบัลลังก์กันระหว่างกลุ่มเชื้อพระวงศ์ภายใน อาณาจักร จึงนำไปสู่การแตกแยกออกเป็นสองอาณาจักรในปี ค.ศ. 1699 คือ

อาณาจักรหลวงพระบาง และอาณาจักรเวียงจันทน์ และในปี ค.ศ. 1714 ได้แตกแยกออกเป็นอีกหนึ่งอาณาจักร คือ อาณาจักรจำปาศักดิ์ ในระยะต่อมาศูนย์กลางอำนาจของทั้งสามอาณาจักรได้อ่อนแอลง จึงกลายเป็นเป้าหมายให้แก่อำนาจของอาณาจักรใกล้เคียง จนกระทั่งสามอาณาจักรตกเป็นเมืองขึ้นของสยามในปี ค.ศ. 1779 ในช่วงเวลาที่อยู่ภายใต้อำนาจของสยามนั้นได้มีความพยายามที่จะปลดแอกออกจากสยามแต่ไม่สำเร็จ สุดท้ายนำไปสู่การปราบปรามโดยสยามอย่างรุนแรงในต้นศตวรรษที่ 19 ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อานิคมฝรั่งเศสได้เข้ามามีอิทธิพลในเครื่องมือปลุกจิตสำนึกของชนชาติลาวในสองฝั่งโขง ซึ่งสะท้อนให้เห็นในคัมภีร์ “พื้นเมืองเวียงจันทน์” “ท้าวเหลาคำ” (เจ้าราชวงศ์) สารานุกรมวัฒนธรรม เป็นต้น (ดูเพิ่มเติมใน ประทีป ชุมพล, 2525 ; ธวัช ภูณโณทก, 2526 ; หอสมุดแห่งชาติ, 1973 ; คณะกรรมการวรรณคดี, 1967)

ปลายศตวรรษที่ 19 อังกฤษและฝรั่งเศส ได้แย่งชิงกันขยายอิทธิพลเข้ามายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่ออังกฤษเข้ายึดพม่าและมาเลเซีย ฝรั่งเศสก็รีบเข้ายึดครองเขมรในปี ค.ศ. 1863 เข้ายึดครองเวียดนามในปี ค.ศ. 1883 ต่อมาเข้ายึดครองลาวพร้อมทั้งกำหนดอาณาเขตพรมแดนและโครงสร้างทางการเมืองการปกครองใหม่ให้แก่ลาวในสนธิสัญญาฝรั่งเศสกับสยามเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม ค.ศ. 1893 (กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, 2000 : 497-504) จากนั้นชะตากรรมของลาวก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของอาณานิคมฝรั่งเศสจนถึงปี ค.ศ. 1953 ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวลาวถูกผนวกเข้ากับเวียดนามและเขมรภายใต้ชื่อว่า “อินโดจีนฝรั่งเศส” ซึ่งมีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่กรุงฮานอย ประเทศเวียดนาม และในช่วงที่ประเทศลาวอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสนี้ ฝรั่งเศสและสยามเกิดกรณีพิพาทกันขึ้นหลายครั้งเกี่ยวกับอาณาเขตพรมแดนของลาว และในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 อำนาจของฝรั่งเศสในอินโดจีนอ่อนแอลง ญี่ปุ่นเข้ายึดอินโดจีน แต่ได้ไม่นานฝรั่งเศสได้กลับเข้ายึดปกครองลาวอีกครั้ง ฝรั่งเศสจึงได้พยายามสร้างอัตลักษณ์ลาวเพื่อรักษาอำนาจและเสถียรภาพของตนในการปกครองให้เป็นที่ยอมรับของคนลาว และเพื่อต่อต้านการแทรกแซงจากอำนาจของสยามที่พยายามเข้ามามีบทบาทอีกครั้งหนึ่งในลาว

เมื่อฝรั่งเศสเข้ายึดครองประเทศลาว ฝรั่งเศสไม่เพียงใช้กำลังทางทหารเข้ายึดครองประเทศลาวเท่านั้น แต่ฝรั่งเศสยังยึดครองลาวโดยการ “ยึดครองหัวใจของคนลาว” (กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, 2000 : 518) หรือเป็น “เจ้าอาณานิคมทางปัญญา” ของลาวด้วย เพราะฉะนั้น คัมภีร์ไบเบิลซึ่งเป็นความรู้ ความคิด ภูมิปัญญา โลกทัศน์ และจักรวาลวิทยาของลาวจึงได้รับความสนใจเป็นอย่างยิ่งจากอาณานิคมฝรั่งเศส (คำพา พอนแก้ว, สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2549 ; กงเดือน เนตตะวง, สัมภาษณ์ 25 ตุลาคม 2550) หรือเป็นเจ้าอาณานิคมทางปัญญาของลาวด้วย

2.1 การสำรวจและรวบรวมคัมภีร์ไบเบิล

เมื่อฝรั่งเศสเข้ายึดปกครองลาวแล้ว การสำรวจและรวบรวมคัมภีร์ไบเบิลเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ฝรั่งเศสให้ความสนใจและให้การสนับสนุน ซึ่งมีทั้งชาวลาวและชาวฝรั่งเศส ได้ทำการสำรวจในหัวเมืองใหญ่ที่หลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ และคำม่วน รวมทั้งหมด 7 ครั้ง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1900 ถึง ค.ศ. 1953 ดังเช่น ในปี ค.ศ. 1900 สำรวจโดยเจ้ามหาอุปราชจิตรราช ในวัดต่างๆ ที่เมืองหลวงพระบางจำนวน 13 วัด พบคัมภีร์ไบเบิลจำนวน 67 เรื่อง ในปี ค.ศ. 1900-1916 เจ้ามหาอุปราช จิตรราชร่วมกับท่านไมเย (Maier) สำรวจในวัดต่างๆ ที่เมืองหลวงพระบาง พบคัมภีร์ไบเบิลจำนวน 563 เรื่อง ปี ค.ศ. 1912 สถาบันคันทัวร์ภาคตะวันออกเฉียงไกลฝรั่งเศสสำรวจในวัดที่แขวงคำม่วน พบคัมภีร์ไบเบิลจำนวน 13 เรื่อง ปี ค.ศ. 1914 เจ้ามหาอุปราชเพชรราช สำรวจในวัดต่างๆ ที่เมืองฮอนและเมืองเชียงลม แขวงหลวงพระบางจำนวน 9 วัด พบคัมภีร์ไบเบิลจำนวน 43 เรื่อง ปี ค.ศ. 1917 Louis Finot (1917) ผู้อำนวยการสถาบันคันทัวร์ภาคตะวันออกเฉียงไกลฝรั่งเศสสำรวจในวัดต่างๆ ที่เมืองหลวงพระบาง พบคัมภีร์ไบเบิลจำนวน 1,163 เรื่อง ปี ค.ศ. 1934-1936 พุทธบัณฑิตสภาจันทบุรี นำพาโดยเจ้ามหาอุปราชเพชรราช สำรวจในวัดต่างๆ ในแขวงเวียงจันทน์และแขวงภาคใต้ของประเทศไทย พบคัมภีร์ไบเบิลจำนวน 526 เรื่อง ปี ค.ศ.1953

ท่านเดดีเอ (Dedié) สำรวจในวัดต่างๆ ที่เมืองหลวงพระบาง พบคัมภีร์โบราณจำนวน 1,300 เรื่อง⁶ (สถาบันค้นคว้าศิลปวรรณคดีแห่งชาติ, 1989 : 195-197)

จากการสำรวจคัมภีร์โบราณลาวในยุคอานานิคมฝรั่งเศส จำนวน 7 ครั้ง ที่กล่าวมานี้ เป็นที่สังเกตได้ว่า รูปแบบและวิธีการสำรวจนั้น เป็นการนำคัมภีร์โบราณในวัดต่างๆ ไปรวม ณ สถานที่ใดหนึ่ง เช่น สำนักพระราชวัง หอสมุด หรือวัดใดวัดหนึ่งที่เป็นวัดศูนย์กลางของเมืองหรือแขวงเพื่อทำการสำรวจ และเมื่อสำรวจเสร็จแล้ว คัมภีร์โบราณที่รวบรวมมานั้นส่วนใหญ่ไม่ได้นำไปคืนวัดเดิม นอกจากนี้ ราชอาณาจักรฝรั่งเศสยังส่งคัมภีร์โบราณจำนวนหนึ่งที่รวบรวมมานั้น รวมทั้งคัมภีร์โบราณที่เก็บจากส่วย ส่งไปไว้ที่สถาบันค้นคว้าภาคตะวันออกเฉียงใต้ฝรั่งเศส หอสมุดศูนย์ข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ ทั้งในประเทศฝรั่งเศสและในประเทศเวียดนาม กล่าวคือ คัมภีร์โบราณถูกย้ายออกจากพื้นที่และถูกเปลี่ยนสถานะ จากเดิมอยู่ในวัดหรืออยู่ในบริบทที่มีความหมายและความสำคัญในท้องถิ่น ไปอยู่ในพื้นที่และบริบททางสังคมของผู้คนที่มิได้มีวัฒนธรรมแตกต่างจากเดิมมาก คัมภีร์โบราณได้กลายเป็นวัตถุหรือเอกสาร (Museum Object) ที่เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ และเก็บไว้ในหอสมุดเพื่อคอยบริการผู้มาชมและผู้ศึกษาค้นคว้า

2.2 ส่วยคัมภีร์โบราณ

นอกจากการสำรวจและรวบรวมคัมภีร์โบราณแล้ว ฝรั่งเศสยังให้ความสำคัญกับคัมภีร์โบราณในฐานะเป็นส่วย กล่าวคือ ในทศวรรษ 1910-1920 หลังจาก

⁶ เป็นที่สังเกตว่า หลังปี ค.ศ. 1953 ฝรั่งเศสและปัญญาชนลาวยังให้ความสนใจในการสำรวจและรวบรวมคัมภีร์โบราณอย่างต่อเนื่อง ดังเช่น ปี ค.ศ. 1958 สำรวจโดยท่านเกน (Thao Kéne, 1958) หนึ่งในคณะกรรมการกรมวรรณคดีลาว สำรวจที่แขวงเวียงจันทน์ และแขวงอื่นๆ ของประเทศลาว พบคัมภีร์โบราณจำนวน 1,163 เรื่อง ปี ค.ศ. 1959 สำรวจโดย Pierre-Bernard Lafont (1958) ที่หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ จำนวน 83 วัด พบคัมภีร์โบราณจำนวน 1,634 เรื่อง ปี ค.ศ. 1960 สำรวจโดยท่านเกน ที่แขวงเวียงจันทน์ พบคัมภีร์โบราณจำนวน 526 เรื่อง และที่แขวงอื่นๆ ของประเทศลาวพบคัมภีร์โบราณจำนวน 553 เรื่อง และปี ค.ศ. 1973 ราชบัณฑิตยสถานลาว สำรวจที่หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ พบคัมภีร์โบราณจำนวน 1,343 เรื่อง (สถาบันค้นคว้าศิลปวรรณคดีแห่งชาติ, 1989 : 195-197)

ที่ฝรั่งเศสทำการสำรวจคัมภีร์ไบเบิลในประเทศลาวได้ระยะหนึ่ง และทราบว่าทุกวัดที่ได้ทำการสำรวจนั้น มีคัมภีร์ไบเบิลจำนวนมาก ในช่วงทศวรรษ 1930 ฝรั่งเศสจึงออกคำสั่งให้ทุกหมู่บ้านหรือทุกวัดทั่วประเทศลาว “เสียส่วย” (ส่งส่วย) คัมภีร์ไบเบิลให้แก่ฝรั่งเศส วัดละ 1 เรื่อง ดังนั้น ในช่วงที่ข้าราชการฝรั่งเศสสำรวจคัมภีร์ไบเบิลที่หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และคำม่วน เมื่อฝรั่งเศสสำรวจเสร็จ ก็ได้นำคัมภีร์ไบเบิลจำนวนหนึ่งไปเก็บไว้ที่ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเวียดนามด้วย (บุญยก แสนสุนทอน, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2549; กงเดือน เนตตะวง, สัมภาษณ์ 25 ตุลาคม 2550)

สำหรับแขวงจำปาศักดิ์ เมื่อฝรั่งเศสสำรวจคัมภีร์ไบเบิลเสร็จ และนอกจากจะนำคัมภีร์ไบเบิลจำนวนหนึ่งไปด้วยแล้ว ฝรั่งเศสยังบังคับให้ทุกวัดส่งส่วยคัมภีร์ไบเบิลให้แก่ฝรั่งเศส วัดละ 1 เรื่อง เมื่อเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสบังคับประชาชนให้ส่งส่วยคัมภีร์ไบเบิล ประชาชนมีอาจจะขัดขืนอำนาจของฝรั่งเศสได้ จากนั้นข้าราชการฝรั่งเศสได้ขนคัมภีร์ไบเบิลไปตามทางรถไฟเหมือนกันกับสินค้าประเภทอื่นๆ แล้วขนลงก้าน้ำส่งไปยังประเทศฝรั่งเศส ชาวบ้านเล่าว่า คัมภีร์ไบเบิลจำนวนหนึ่งจมลงไปในน้ำอย่างน่าเสียดาย (บุญยก แสนสุนทอน, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2549)

การที่ฝรั่งเศสเก็บส่วยคัมภีร์ไบเบิลจากประชาชนแขวงจำปาศักดิ์เช่นนั้น ประการหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าแขวงจำปาศักดิ์อยู่ใกล้ท่าเรือ มีความสะดวกในการขนส่ง เพราะการขนส่งสินค้าและวัตถุสิ่งของต่างๆ ที่เก็บได้จากส่วย จากภาษี ฯลฯ ไปยังประเทศฝรั่งเศสขณะนั้นต้องส่งไปทางเรือที่จำปาศักดิ์เท่านั้น และถ้าจะเก็บคัมภีร์ไบเบิลจากแขวงอื่นๆ แล้วขนส่งไปยังแขวงจำปาศักดิ์ ก็มีความลำบาก เพราะการคมนาคมในประเทศลาวช่วงนั้นทั้งทางบกและทางน้ำตั้งแต่เหนือถึงใต้ยังไม่สะดวก อีกประการหนึ่งอาจเป็นเพราะผู้ปกครองท้องถิ่นจำปาศักดิ์มีสถานะเป็นเจ้าของนคร ไม่เหมือนที่หลวงพระบางที่ยังมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และที่เวียงจันทน์มีเจ้ามหาอุปราชเพชรราช ซึ่งมีตำแหน่งเป็น “เจ้ามหาอุปราช” เป็นที่ปรึกษาผู้สำเร็จราชการฝรั่งเศสประจำประเทศลาว และเป็นผู้ตรวจราชการแผ่นดินของประเทศลาวประจำอยู่ที่นครเวียงจันทน์ ข้าราชการฝรั่งเศสมีความเกรงใจและให้ความเคารพนับถือ

ในช่วงแรกเริ่มของการเข้ายึดครองลาวของฝรั่งเศส หรือช่วงที่ยังไม่มีสนธิสัญญาระหว่างฝรั่งเศสและสยาม พื้นที่แขวงจำปาศักดิ์อยู่ห่างไกลจากอำนาจของทั้งฝรั่งเศสและสยาม และเป็นพื้นที่ “ช่วงชิง” ระหว่างสองประเทศ เมื่อฝรั่งเศสได้พื้นที่แขวงจำปาศักดิ์ ฝรั่งเศสจึงมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการจัดการการปกครองและบังคับประชาชน เกณฑ์แรงงาน เกือบภาษี เกือบ่วยให้มากเท่าที่จะมากได้ ช่วงปลายทศวรรษ 1930 ฝรั่งเศสต้องการสืบต่อเก็บส่วยคัมภีร์โบราณที่แขวงจำปาศักดิ์อีก โดยให้เหตุผลว่า พระสงฆ์ก็เหมือนกันกับชาวบ้านทั่วไปต้องเสียส่วยเช่นกัน (บุญยก แสนสุนทอน, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2549) แต่เมื่อฝรั่งเศสจะเก็บส่วยคัมภีร์โบราณที่แขวงจำปาศักดิ์อีก ชาวบ้านเล่าว่า สมเด็จจุน⁷ ไม่ยอมและยังบอกให้ชาวบ้านพร้อมด้วยพระสงฆ์สามเณรทั่วแขวงจำปาศักดิ์ว่า ไม่ต้องเสียส่วยคัมภีร์โบราณให้ฝรั่งเศสอีก เพราะพระสงฆ์สามเณรไม่มีรายได้ อาศัยฉันข้าวกับชาวบ้าน คัมภีร์โบราณ คือ พระพุทธพระธรรม ไม่ใช่วัตถุสิ่งของที่จะนำมาเสียส่วยไม่ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม ข้าราชการฝรั่งเศสก็ไม่สนใจ ยังจะบังคับเก็บคัมภีร์โบราณให้ได้ ในที่สุดสมเด็จจุนทนไม่ไหวจึงได้ต่อสู้กับเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสโดยใช้ความรู้ด้านคาถาอาคมที่ท่านได้ศึกษาเล่าเรียนจากคัมภีร์โบราณ โดยแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ข้าราชการฝรั่งเศสได้เห็นเป็นประจักษ์ และก่อนหน้าที่ท่านจะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์นั้น ท่านได้สั่งให้ประชาชนทั่วแขวงจำปาศักดิ์ว่า ถ้าฝรั่งเศสต้องการคัมภีร์โบราณให้ไปเอากับท่าน อยู่มาวันหนึ่ง ในช่วงที่ข้าราชการฝรั่งเศสพยายามจะเก็บส่วยคัมภีร์โบราณเพิ่มอีกนั้น ชาวบ้านพร้อมด้วยพระสงฆ์สามเณรไม่ยอมให้ พร้อมทั้งกล่าวต่อข้าราชการฝรั่งเศสดังที่สมเด็จจุนสั่งไว้ เมื่อสมเด็จจุนรู้ว่าข้าราชการฝรั่งเศสจะเข้าไปวัดบ้านคอน สมเด็จจุนจึงตีมเหล็ก้า เมื่อข้าราชการฝรั่งเศสเข้าไปวัดบ้านคอนเห็นสมเด็จจุนกำลังตีมเหล็ก้าอยู่ ข้าราชการฝรั่งเศสจึงจะคุมตัวท่านไปกักขัง แต่ท่านกล่าวบอกให้ข้าราชการฝรั่งเศสลองตีมน้ำในขวดดู ปรากฏว่าน้ำในขวดเป็นน้ำหวานไม่ใช่มน้ำเหล็ก้า ขณะเดียวกันสมเด็จจุนได้บอกให้ข้าราชการฝรั่งเศสลองไปตักน้ำในแม่น้ำโขงมา แล้วให้ข้าราชการฝรั่งเศสตีมน้ำ ปรากฏว่าเป็นน้ำเหล็ก้า จนทำให้

⁷ เจ้าอาวาสวัดบ้านคอน เมืองจำปาศักดิ์ แขวงจำปาศักดิ์ เป็นบุคคลที่ประชาชนแขวงจำปาศักดิ์รู้จักดีว่า ท่านมีความรู้ด้านคาถาอาคมมาก

ข้าราชการฝรั่งเศสมีเงินมาไม่รู้กี่กั้ว (บุญยก แสนสุนทอน, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2549)

ชาวบ้านเล่าต่อว่า ต่อมาข้าราชการฝรั่งเศสมีเงินเต็มกระเป๋าไปประเทศเขมร โดยจะพาท่านซีกำปั่นไป พอลงไปท่าเรือ ท่านกล่าวต่อข้าราชการฝรั่งเศสว่า ท่านไม่เคยซีกำปั่นกลัวกำปั่นจมน้ำ ข้าราชการฝรั่งเศสกล่าวต่อท่านว่า กำปั่นลำใหญ่บรรทุกสินค้าได้หลายตัน คนซีได้เป็นร้อย ไม่จมน้ำง่าย ๆ พอข้าราชการฝรั่งเศสกล่าวเสร็จ สมเด็จพระเจ้าจันท์ก็ก้าวเหยียบไม้กระดานพาดขอบเรือลงไปหากำปั่น แต่เดินได้ถึงกั้วเดียว ขอบกำปั่นข้างที่ไม้กระดานพาดอยู่เกือบจมน้ำ สมเด็จพระเจ้าจันท์จึงถอยกั้วกลับคืน ส่วนข้าราชการฝรั่งเศสทั้งอยู่ในกำปั่นและอยู่ที่ท่าเรือพากันงุนงง ตกใจ เพราะไม่เคยเห็นปรากฏการณ์เช่นนี้มาก่อน จากนั้นสมเด็จพระเจ้าจันท์บอกข้าราชการฝรั่งเศสว่าให้ซีกำปั่นไปก่อนแล้วค่อยไปพบกันที่ท่าเรือบ้านขึ้นาก เมื่อข้าราชการฝรั่งเศสไปจึงทำเรือบ้านขึ้นาก ได้เห็นสมเด็จพระเจ้าจันท์รออยู่ที่ท่าเรือบ้านขึ้นากแล้ว ข้าราชการฝรั่งเศสจึงพากันเกรงกลัวสมเด็จพระเจ้าจันท์ ต่อมาหลายเหตุการณ์ที่สมเด็จพระเจ้าจันท์แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ข้าราชการฝรั่งเศสเห็น ข้าราชการฝรั่งเศสจึงไม่กล้าเก็บส่วย คัมภีร์ไบเบิลมาจากชาวบ้านอีก หากสมเด็จพระเจ้าจันท์ไม่ขัดขืน คัมภีร์ไบเบิลอีกหลายกำปั่น อาจจะถูกขนออกจากประเทศลาวไปยังประเทศฝรั่งเศส (บุญยก แสนสุนทอน, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2549)

สำหรับฝรั่งเศสแล้ว เบื้องหลังความคิดของการเก็บส่วยคัมภีร์ไบเบิลก็คือ ฝรั่งเศสต้องการยึดความรู้เป็น “เจ้าอาณานิคมทางปัญญา” ของลาว กล่าวคือ ต้องการนำคัมภีร์ไบเบิลไปศึกษา ทำความเข้าใจ ความรู้ ความคิด ภูมิปัญญา และสังคมวัฒนธรรมของลาวที่บันทึกอยู่ในคัมภีร์ไบเบิล เพื่อจะได้ปกครองลาว ง่ายขึ้น หรือสามารถปกครองอยู่เหนือปัญญาของคนลาวได้ เกี่ยวกับเบื้องหลังความคิดดังกล่าวของฝรั่งเศสได้ปรากฏให้เห็นเป็นประจักษ์ประการหนึ่งก็คือ ในช่วงที่หลังจากฝรั่งเศสพยายามจะเก็บส่วยคัมภีร์ไบเบิลนั้นไม่นาน ที่วัดบ้านคอนเมืองจำปาศักดิ์ แขวงจำปาศักดิ์ ซึ่งเป็นวัดที่สมเด็จพระเจ้าจันท์จำพรรษาอยู่ มีชาวฝรั่งเศสบวชซีเรียนภาษาบาลี-สันสกฤต หนังสือธรรม และหนังสือลาว (บุญยก แสนสุนทอน, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2549) นั่นคือ หนึ่งในหลายๆ กิจกรรมที่ปฏิบัติดำเนินงาน

อยู่ภายใต้แนวคิดอุดมการณ์ดังกล่าว นอกจากนี้ ที่ประเทศเวียดนามซึ่งเป็นศูนย์กลางของอินโดจีนฝรั่งเศส ได้มีสถาบันค้นคว้าภาคตะวันออกเฉียงใต้ฝรั่งเศสประจำอินโดจีน และมีนักวิชาการฝรั่งเศสศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมของประเทศในอินโดจีน และในประเทศฝรั่งเศส โดยเฉพาะในโรงเรียนอาณานิคม (École Coloniale) ได้มีการสอนเกี่ยวกับพุทธศาสนา ภาษา และสังคมวัฒนธรรมของประเทศในอินโดจีน ซึ่งนอกจากส่งคนลาวไปเรียนภาษาฝรั่งเศส และเรียนความรู้วิทยาศาสตร์วิทยาการสมัยใหม่แล้ว คนฝรั่งเศสเองก็พยายามศึกษา เรียนรู้ ภาษาลาว ภาษาบาลี-สันสกฤต หนังสือธรรม หนังสือลาว และสังคมวัฒนธรรมของลาวกับคนลาวซึ่งถูกส่งไปรับราชการอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศส หรือส่งไปเป็นครูสอนอยู่ที่โรงเรียนแห่งนี้และแห่งอื่นๆ ด้วยนั้น จากนั้นข้าราชการฝรั่งเศสที่ได้เรียนรู้ภาษา และสังคมวัฒนธรรมของลาว (หรือประเทศอาณานิคมอื่นๆ ของฝรั่งเศส) ได้ถูกส่งไปเป็นผู้ปกครองในระดับต่างๆ ที่ประเทศลาว หรือประเทศอาณานิคมอื่นๆ ของฝรั่งเศส (กงเดือน เนตตะวง, สัมภาษณ์ 25 ตุลาคม 2550)

2.3 การปริวรรตคัมภีร์โบราณและการสร้างอัตลักษณ์ลาวในยุคอาณานิคมฝรั่งเศส

สืบเนื่องมาจากความต้องการของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส เกี่ยวกับการศึกษา เพื่อรู้และเข้าใจสังคมวัฒนธรรมของบรรดาประเทศในอินโดจีนฝรั่งเศส โดยเฉพาะสังคมวัฒนธรรมของลาว เพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง และเพื่อรู้เท่าทันภูมิปัญญาของลาว Louis Finot ผู้อำนวยการสถาบันศึกษาภาคตะวันออกเฉียงใต้ฝรั่งเศสประจำอินโดจีน ทั้งเป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของประเทศในอินโดจีน ซึ่งทำให้ Louis Finot ทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับวัฒนธรรมลาว โดยเฉพาะเกี่ยวกับคัมภีร์โบราณ และพุทธศาสนาในประเทศลาว โดยทราบว่า การศึกษาทางพุทธศาสนาของลาวในช่วงทศวรรษ 1910-1920 นั้น อยู่ในแบบฉบับของสยาม^๖ ดังนั้น

^๖ การฟื้นฟูพุทธศาสนา ได้เริ่มกระทำมาโดยปัญญาชนลาวตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1916 อยู่ที่สำนักพระราชวังพระนครเวียงจันทน์ (บริเวณหอคำปัจจุบัน) นำพาโดยมหาแก้ว ราชวงศ์ไช ซึ่งจบเปรียญ 3 จากสยาม (กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, 2000 : 564 ; สีลา วีระวงส์, 1995 : 31).

ฝรั่งเศสจึงพยายามอย่างเต็มที่เพื่อเปลี่ยนแปลงการศึกษาพุทธศาสนาของลาว ให้แตกต่างไปจากแบบฉบับของสยาม ให้เป็นแบบฉบับของอินโดจีนฝรั่งเศส หรือให้ประเทศอาณานิคมของตนที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาทในลาวและเขมร หันหน้าเข้าหาซึ่งกันและกัน (เอแวนส์, 2006 : 75)

ปี ค.ศ. 1929 ฝรั่งเศสได้เริ่มฟื้นฟูพุทธศาสนาและการศึกษาทางพุทธศาสนา ในประเทศลาว เช่น สถาบันการศึกษาภาคตะวันออกเฉียงไกลฝรั่งเศสได้ออกข้อกำหนด เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัตถุอาราม พระพุทธรูป พระธาตุ เจดีย์ (ลีลา วีระวงส์, 2001 : 249) และได้ส่งพระสงฆ์ลาวไปศึกษาที่ประเทศเขมร เพราะฝรั่งเศสได้สนับสนุนสร้างตั้งสถาบันพุทธศาสนาขึ้นก่อนแล้วที่ประเทศเขมร ในปี ค.ศ. 1930 ต่อมาในปี ค.ศ. 1931 ฝรั่งเศสได้สนับสนุนจัดตั้งสถาบัน การศึกษาทางพุทธศาสนาขึ้นที่เวียงจันทน์ โดยเจ้าเพชรราชเป็นประธาน พร้อมกันนี้ ได้สร้างตั้งโรงเรียนบาลี โรงเรียนช่างศิลป์ และหอสมุดแห่งประเทศไทยลาวขึ้น แล้วทำ การรวบรวมคัมภีร์ใบลานมาไว้ที่หอสมุด ในขณะเดียวกันได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการ ชุดหนึ่งขึ้นมา เรียกว่า “พุทธบัณฑิตสภาจันทบุรี” ประกอบด้วย 10 คน โดยมี เจ้าเพชรราชเป็นนายก และมหาสิลา วีระวงส์ เป็นกรรมการและเลขานุการ (ลีลา วีระวงส์, 1995 : 32) ซึ่งทั้งโรงเรียนบาลี โรงเรียนช่างศิลป์ และหอสมุด ได้ขึ้นตรงต่อ “พุทธบัณฑิตสภาจันทบุรี” นี้ทั้งหมด

ด้วยการสนับสนุนของฝรั่งเศสที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงการศึกษาทาง พุทธศาสนาของลาวออกจากแบบฉบับของสยาม และขณะเดียวกันกลุ่มปัญญาชน ลาว ซึ่งมีเจ้ามหาอุปราชเพชรราชทรงสนับสนุนส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมเดิมของ ลาวเป็นพื้นฐาน และยังส่งเสริมฟื้นฟูพุทธศาสนาโดยตลอดก่อนที่ฝรั่งเศสจะมา ให้การสนับสนุนนั้น จึงได้เปิดการประชุมปรึกษาหารือเพื่อปรับปรุงภาษาลาวขึ้น อย่างเร่งด่วน รวมทั้งสร้างคู่มือการสอนภาษาลาว ไวยากรณ์ลาว และสร้างคู่มือ การสอนภาษาลาวด้วย ดังนั้น ในช่วงต้นทศวรรษ 1930 จึงเป็นช่วงของการ ปรับปรุงภาษาลาวเพื่อให้สามารถศึกษาได้ทั้งทางธรรมและทางโลก

ในขณะที่มีการปรับปรุงภาษาลาวนั้น ได้มีการปริวรรตคัมภีร์ใบลานเป็น ภาษาลาวสมัยใหม่ และนำไปพิมพ์ในรูปแบบสิ่งพิมพ์สมัยใหม่ โดยในช่วงแรกเริ่ม

คัมภีร์โบราณที่นำมาปริวรรตจะมีเป็นนิทานชาดกต่างๆ เช่น เรื่องท้าวเตม (ค.ศ. 1932) ท้าวสุวันนะสาม (ค.ศ. 1932) ท้าวมหาชนก (ค.ศ. 1933) ฯลฯ เรื่องเหล่านี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับอดีตชาติของพระพุทธเจ้า เป็นเรื่องเกี่ยวกับการให้ทาน ความเมตตา กรุณา ความเพียรพยายาม ความอดทน บุญ กรรม ความดี ความชั่ว นรก สวรรค์ ฯลฯ ซึ่งไม่มีเนื้อหาต่อต้านฝรั่งเศส ตรงกันข้ามเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสให้การสนับสนุนส่งเสริมการใช้ความรู้และเนื้อหาในคัมภีร์นิทานชาดกต่างๆ นี้ อบรมกล่อมเกล่าประชาชนลาวเพื่อให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อเจ้านาย หรือมีความยินดีรับใช้ฝรั่งเศสเสมือนว่าตนไม่ถูกบังคับ พร้อมกันนี้ฝรั่งเศสยังตีความเกี่ยวกับเรื่อง ความดี-ความชั่วในพุทธศาสนาว่า ทุกคนจะดีหรือชั่วแล้วแต่โชคชะตา ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับกรรม (กรรม) ความดี ความชั่วเกิดขึ้นเอง (กระทรวงแถลงข่าว และวัฒนธรรม, 2000 : 570)

สำหรับปัญญาชนลาว การปริวรรตคัมภีร์นิทานชาดก หรือวรรณคดีเรื่องต่างๆ ของลาวในช่วงแรกเริ่มนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงภาษาลาวสมัยใหม่ เพื่อฟื้นฟูพุทธศาสนา และเพื่อเผยแพร่วรรณคดี วรรณกรรม รวมทั้งวัฒนธรรมของลาวที่บันทึกในคัมภีร์โบราณให้ประชาชนลาวทั่วไปได้อ่าน ได้ฟัง ได้รับรู้ และช่วยกันรักษาวรรณคดี และคติธรรมอันล้ำค่าเอาไว้ เพื่อเป็นมรดกตกทอดไปถึงอนุชนคนรุ่นหลังต่อไป (กรมวรรณคดี, 1958 : คำนำ)

อย่างไรก็ตาม เป็นที่สังเกตว่า การปริวรรตคัมภีร์โบราณลาวในช่วงทศวรรษ 1930 และช่วงทศวรรษ 1940 มีความหมายแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงด้วย กล่าวคือ ในปี ค.ศ. 1938 ช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ฝรั่งเศสใกล้จะแพ้สงครามจากการบุกโจมตีของกองทัพเยอรมัน ขณะเดียวกันรัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็เตรียมการจะทางเอาดินแดนที่เคยเป็นเมืองขึ้นของสยามกลับคืนมา และมีจุดประสงค์จะรวมประเทศให้เป็นปึกแผ่นและยิ่งใหญ่ภายใต้คำว่า “ไทย” พร้อมกันนี้ยังมีจุดมุ่งหมายรวมคนเชื้อชาติ “ไท” (ไต) ทั้งในพม่าและอินโดจีนให้เป็น “คนไทย” จึงได้ทำการรณรงค์ภายใต้คำว่า “ไทยรวมไทย” โดยการสนับสนุนจากญี่ปุ่น (Gunn, 1988 : 99)

ในช่วงปี ค.ศ. 1940 ถึงต้นปี ค.ศ. 1945 ฝรั่งเศสถูกข่มขู่จากญี่ปุ่น ญี่ปุ่นมีความทะเยอทะยานอยากเป็นใหญ่ในเอเชีย จึงเข้ายึดประเทศในอินโดจีนโดยใช้เวลาเพียง 24 ชั่วโมงเท่านั้น และได้เข้ายึดเวียงจันทน์ในวันที่ 10 มีนาคม ค.ศ. 1945 พร้อมทั้งขับไล่ฝรั่งเศสออกจากประเทศลาว หลังจากนั้นเพียง 4 เดือน (ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1945) ฝรั่งเศสก็กลับเข้ามายึดครองประเทศลาวอีกครั้งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และขับไล่ญี่ปุ่นออกจากประเทศลาว ดังนั้น ในช่วงที่ฝรั่งเศสกลับเข้ามาปกครองลาวอีกครั้งนี้ ฝรั่งเศสจึงเร่งสร้างโรงเรียนเพิ่มขึ้นโดยระดมคนรุ่นหนุ่มลาวเข้าศึกษาในโรงเรียนที่ฝรั่งเศสสร้างขึ้น เพื่อเป็นกำลังต่อต้านญี่ปุ่นและเพื่อรักษาประเทศลาวไว้ภายใต้การปกครองของตนต่อไป (กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, 2000 : 567)

สำหรับประเทศไทย ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น วันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1941 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศสงครามกับฝรั่งเศส โดยฝ่ายไทยได้เข้ายึดแขวงไซบุรีและจำปาศักดิ์ (ซึ่งอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขง) รวมไปถึงเมืองพระตะบองและเสียมเรียบของเขมร (Gunn, 1988 : 99) พร้อมกันนี้ทั้งฝรั่งเศสและไทยต่างก็ใช้เครื่องบินทิ้งระเบิดตามชายแดนลาว-ไทยหลายพื้นที่ ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำโขงล้มตายเป็นจำนวนมาก รวมทั้งอาคารบ้านเรือนทรัพย์สินต่างๆ ых ถูกทำลายจากสงครามในครั้งนั้น คนลาวที่อาศัยอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำโขง กลับเกลียดชังร้องด่ากันเหมือนกับว่าไม่ใช่ญาติพี่น้องกัน เช่น คนลาวที่อยู่ริมฝั่งขวาแม่น้ำโขงร้องด่าคนลาวที่อยู่ริมฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงว่า “หมาฝรั่ง” และคนลาวที่อยู่ริมฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงก็ร้องด่าคนลาวที่อยู่ริมฝั่งขวาแม่น้ำโขงว่า “หมาข้อยไทย” (สิลา วีระวงส์, 2001 : 259)

ขณะเดียวกันไทยได้โฆษณาชวนระงัดต่อต้านอำนาจฝรั่งเศสในอินโดจีน รวมทั้งเรียกร้องดินแดนที่ไทยอ้างว่า เคยเป็นของสยามมาก่อนกลับคืน และเรียกร้องประชาชนในอินโดจีนให้รวมเข้าไปเป็น “ไทย” ดังคำว่า “หากพวกเขาจะย้ายกลับมาอยู่ในมาตุภูมิไทย ก็จะได้รับ的帮助เหลือจากชาวไทย” (อาทร พุงธรรมสาร, 2527 : 9-10) นอกจากนี้ ยังมีการแจกจ่ายใบปลิวแก่ประชาชนในดินแดนที่ไทยอ้างว่า เป็นของสยามให้ต่อต้านฝรั่งเศส (Gunn, 1988 : 99) และมีการกระจาย

เสียงผ่านวิทยุกระจายเสียง เช่น มีการจัด “รายการสนทนาของนายมัน ชูชาติ และ นายคง รักไทย” ซึ่งเป็นรายการสนทนาทางวิทยุที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นกระบอกเสียงให้แก่รัฐบาลไทยในช่วงเรียกดินแดนคืนในปี ค.ศ. 1940 เป็นอย่างมาก (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2544 : 386) มีการแต่งเพลงปลุกใจ เช่น เพลง “ข้ามโขงมาสู่ไทย” โดยหลวงวิจิตรวาทการ และจัดตั้งสถานีวิทยุเคลื่อนที่ 12 สถานี ทำการกระจายเสียงทั้งภาคภาษาลาว เขมร และญวน ข้ามไปยังอินโดจีน จากพรหมแดนเหนือสุดที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย จนถึงอำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด อีกทั้งยังขยายเครือข่ายสถานีวิทยุเขต 1 ที่จังหวัดหนองคายเพื่อครอบคลุมถึงจังหวัดเลย อุดรธานี สกลนคร และนครพนม เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในอินโดจีนต่อต้านฝรั่งเศส (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2544 : 388) จากการณรงค์ของฝ่ายไทยทำให้ทหารที่อยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงจำนวนหนึ่งข้ามไปยังฝั่งขวาแม่น้ำโขง (สิลา วีระวงส์, 2001 : 259)

ส่วนฝรั่งเศส เมื่อลัทธิ “ไทยเป็นใหญ่” (Pan-Thai) แผ่ขยายเข้าไปในอินโดจีน อันเป็นการท้าทายสถานะและอำนาจอของฝรั่งเศสในอินโดจีนจึงทำให้ฝรั่งเศสจำเป็นต้องนิยามความหมาย “ความเป็นลาว” (Lao-ness) เพื่อสร้าง “อัตลักษณ์ลาว” (Lao Identity) ให้แตกต่างจาก “ไทย” หรือใช้ต่อสู้กับไทย ดังนั้นในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1941 พลเรือเอก Jean Decoux ผู้สำเร็จราชการฝรั่งเศสประจำอินโดจีนจึงประกาศและออกคำสั่งให้ปฏิบัติแผนการที่มีชื่อว่า “โครงการปฏิรูปลาวเพื่อฟื้นฟูชาติ” ซึ่งมีเป้าหมายหลักสองประการ คือ ประการแรก ต้องการสร้างอัตลักษณ์ลาว ไม่ใช่เพื่อคนลาวเอง แต่เพื่อต้องการจะรวมลาวเข้าในสหพันธรัฐอินโดจีน และทำให้ลาวเป็นสมาชิกที่มีศักยภาพในการพัฒนาสหพันธรัฐอินโดจีน ประการที่สอง ฝรั่งเศสต้องการต่อต้านลัทธิ “ไทยเป็นใหญ่” ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการรวมลาวเข้าไปเป็นไทย ด้วยการอ้างว่า ดินแดนลาวเคยเป็นของสยามมาก่อน อย่างไรก็ตาม ในขบวนการสร้างอัตลักษณ์ลาว ซึ่งหนึ่งในกิจกรรมสำคัญก็คือ การฟื้นฟูคัมภีร์โบราณ ได้กลายเป็นพื้นที่แห่งการช่วงชิงความหมาย และเป็นพื้นที่แห่งความขัดแย้งระหว่างประชาชนลาว โดยเฉพาะปัญญาชนลาวกับข้าราชการฝรั่งเศส โดยฝรั่งเศสได้ณรงค์ประชาชนลาวให้ปฏิบัติคำขวัญต่างๆ เช่น “ความด

มัน [ขยัน]-ครอบครัว-ชาติ” “เตรียมพร้อมรับใช้ชาติแม่” “ลาวในสหพันธ์ฝรั่งเศส” และอื่นๆ พร้อมกันนี้ฝรั่งเศสได้จัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียง และหนังสือพิมพ์ “ลาวใหญ่” ขึ้นในปี ค.ศ. 1941 เพื่อต่อต้าน “ลัทธิไทยใหญ่” และยุยงให้คนลาวเกลียดไทย รมัตระวังต่อญี่ปุ่น ให้รักชาติ เคารพบูชาคนฝรั่งเศส และรัฐบาลฝรั่งเศส (กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, 2000 : 573-575)

ในช่วงเวลาของการสร้างอัตลักษณ์ลาวโดยฝรั่งเศสนั้น นอกจากสื่อวิทยุแล้ว สื่อสิ่งพิมพ์สมัยใหม่ได้มีบทบาทสำคัญ และขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงนั้น ประการสำคัญ ความรู้วัฒนธรรมดั้งเดิมของลาว โดยเฉพาะความรู้วัฒนธรรมที่บรรจุในคัมภีร์โบลานได้นำมาปริวรรต และจัดพิมพ์เผยแพร่ในหน้าหนังสือพิมพ์ “ลาวใหญ่” มากขึ้น และมีความหลากหลายในด้านเนื้อหา เช่น มีทั้งนิทานชาดก ประเพณี พิธีกรรม คำสอน ตำนาน ประวัติศาสตร์ และอื่นๆ เป็นที่สังเกตได้ว่า นอกจากจะมีการปริวรรตคัมภีร์โบลานที่มีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ เช่น “พื้นขุนบรมราชาธิราช” “พื้นเมืองหลวงพระบาง” “พื้นเมืองพวน” “พื้นเมืองจำปาศักดิ์” “พื้นเมืองเวียงจันทน์” “ตำนานอุรังคธาตุ” “ตำนานพระบาง” “ตำนานพระแก้วมรกต” “ตำนานพระแทรกคำ” และอื่นๆ แล้ว ยังมีการเขียน “ประวัติศาสตร์สมัยใหม่” ของลาว โดยเรียบเรียงเขียนขึ้นด้วยการตัดเนื้อหาข้อมูลที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติออก ทำให้ประวัติศาสตร์ลาว “เป็น” ประวัติศาสตร์ที่มีฉบับเดียว หรือมีเสียงเดียว

ตัวอย่างเช่น “พงศาวดารลาว” เขียนโดยมหาสิลา วีระวงส์ ในขณะที่ดำรงตำแหน่งเป็นเลขานุการคณะกรรมการกรมวรรณคดี พงศาวดารเล่มนี้พิมพ์ในปี ค.ศ. 1957 และถือว่าเป็นประวัติศาสตร์เล่มแรกของรัฐชาติลาวสมัยใหม่ การเขียน “พงศาวดารลาว” ของมหาสิลา วีระวงส์ มีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างสำนึกชาตินิยมให้เกิดแก่ประชาชนลาว เรียกร้องประชาชนลาวให้มีน้ำใจรักชาติ ดังปรากฏในหน้าคำนำพงศาวดารเล่มนี้ว่า

“... การเรียนประวัติศาสตร์ หรือพงศาวดารของชาติ เป็นทางจงใจให้เกิดความรักชาติอย่างแก่กล้า...สมัยนี้เราทั้งหลายพวม [กำลัง]

ทำการฟื้นฟูประเทศชาติ เพื่อให้เราเป็นชาติที่อยู่ได้ และให้เจริญทันชาติอื่น ดังนั้น การเรียนรู้พงศาวดารของชาติตน จึงเป็นการจำเป็นและสำคัญยิ่ง เพราะความรักชาติอย่างแก่กล้าแท้จริงนั้นเกิดจากการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ หรือ พงศาวดารของชาตินั้นเอง ...”

(กระทรวงศึกษาธิการ, 1967 : ก)

อย่างไรก็ตาม “พงศาวดารลาว” ที่เขียนโดยมหาสิลา วีระวงส์ แม้ว่าเขียนขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1953 จนถึงปี ค.ศ. 1957 (หรือหลังจากที่ประเทศลาวประกาศเอกราชจากฝรั่งเศสอย่างสมบูรณ์ในวันที่ 22 ตุลาคม ค.ศ. 1953 แล้ว) กระทรวงศึกษาธิการจึงได้นำมาจัดพิมพ์เป็นครั้งแรก เพราะก่อนหน้านั้น แม้ฝรั่งเศสจะส่งเสริมสร้างอัตลักษณ์ลาว และสร้างสำนึกในความเป็นลาวให้แก่คนลาว แต่ฝรั่งเศสไม่สนับสนุนงานเขียนที่มีเนื้อหาต่อต้านฝรั่งเศส (กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, 2000 : 675) โดยเฉพาะเรื่องที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการต่อสู้ของผู้ไม่มีอำนาจกับผู้มีอำนาจ เช่น เรื่องเชียงเหมียง เสียวสวาด ท้าวเหลาคำ สาสน์ลีพสุญ ฯลฯ แต่หลังจากประเทศลาวได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสอย่างสมบูรณ์แล้ว คัมภีร์โบราณหลายเรื่องจึงถูกนำมาปริวรรต พิมพ์เผยแพร่ และนำไปสู่ การสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวให้แก่คนลาว ต่อสู้กับจักรวรรดินิยม โดยเฉพาะต่อสู้กับสหรัฐอเมริกาที่เข้ามามีอำนาจในลาวช่วงทศวรรษ 1960 ถึงต้นทศวรรษ 1970 อย่างเห็นได้ชัด ยกเว้นคัมภีร์โบราณเรื่อง “พื้นเมืองเวียงจันทน์” ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการต่อสู้ของเจ้าอนุวงศ์เพื่อปลดแอกออกจากสยาม ภายในเรื่องกล่าวถึงการเผาทำลายเมืองเวียงจันทน์ของสยาม กล่าวถึงความขมขื่น ความลำบาก และความเจ็บปวดทรมานของประชาชนสองฝั่งแม่น้ำโขงที่ถูกเกณฑ์แรงงาน ถูกกวาดต้อนให้พลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอน ถูกบังคับให้ทำงานหนัก ถูกบังคับให้สีกเล็ก และอื่นๆ (ประทีป ชุมพล, 2525 : 1-10) ในช่วงต้นทศวรรษ 1800 นั้น ได้ถูกนำมาปริวรรตและพิมพ์เผยแพร่ในหน้าหนังสือพิมพ์ “ลาวใหญ่” (Ivarsson, 2002 : 67) เพื่อต่อสู้กับลัทธิไทยเป็นใหญ่ในช่วงทศวรรษ 1940-1950 เป็นต้น

ปี ค.ศ. 1944 ในขณะที่กำลังปฏิบัติและดำเนินการ “โครงการปฏิรูปลาว เพื่อฟื้นฟูชาติ” เพื่อสร้างอัตลักษณ์ลาวโดยการสนับสนุนอย่างออกหน้าออกตาของฝรั่งเศส อันมีหนังสือพิมพ์ “ลาวใหญ่” เป็นสื่อกลางสำคัญในการกระจายข้อมูลข่าวสารให้แก่ประชาชนลาวทั่วประเทศได้รับรู้ เพื่อให้เกิดสำนึกเกี่ยวกับชาตินิยม และเพื่อเป็นพลัง/รากฐานสำคัญให้แก่การสร้างอัตลักษณ์ลาว โดยหนังสือพิมพ์ “ลาวใหญ่” ซึ่งมี 10 หน้า นั้น 2 หน้าจะนำเสนอหรือพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศส และ 8 หน้า จะนำเสนอเป็นภาษาลาว (Stuart-Fox, 1997 : 55) และเป็นที่ยอมรับมากของประชาชน โดยเฉพาะผู้ที่ไม่มีโอกาสได้เรียนภาษาฝรั่งเศสจนทำให้หนังสือพิมพ์ “ลาวใหญ่” กลายเป็นพื้นที่สร้างสถานะบทบาทให้แก่ภาษาลาว หรือสร้างความเป็นมาตรฐานให้แก่ภาษาลาว (Ivarsson, 2002 : 69-76) และนำไปสู่ความต้องการสร้างภาษาลาวให้เป็น “ภาษาแห่งชาติ” ขึ้นของปัญญาชนลาวในโอกาสต่อมา

กระนั้นก็ดี ความพยายามในการสร้างภาษาลาวให้เป็น “ภาษาแห่งชาติ” นั้น ข้าราชการฝรั่งเศสไม่เห็นด้วย จึงเกิดความขัดแย้งกันขึ้นระหว่างปัญญาชนลาว โดยเฉพาะคณะกรรมการพุทธบัณฑิตสภาจันทบุรี ซึ่งมีเจ้ามหาอุปราชเพชรราช เป็นประธาน กับข้าราชการฝรั่งเศสโดยเฉพาะ Charles Rochet ผู้อำนวยการฝรั่งเศสด้านการศึกษาสามัญในนครเวียงจันทน์ (French Director of Public Education in Vientiane) โดย Charles Rochet เสนอให้ใช้ตัวอักษรโรมันมาเขียนภาษาลาว (Stuart-Fox, 1997 : 55) โดยให้เหตุผลว่า เป็นการสะดวกในการพิมพ์หนังสือ และเพื่อก้าวไปสู่ความเจริญ (กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, 2000 : 675) แต่เจ้ามหาอุปราชเพชรราชไม่ทรงเห็นด้วยกับความคิดของ Charles Rochet ในที่สุดความคิดของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสที่ต้องการใช้ “ตัวอักษรโรมันมาเขียนภาษาลาว” ก็ถูกระงับไป

การคัดค้านของเจ้ามหาอุปราชเพชรราชต่อการเสนอให้ใช้ตัวอักษรโรมันมาเขียนภาษาลาวของข้าราชการฝรั่งเศสครั้งนั้น นักประวัติศาสตร์ชาวออสเตรเลีย Martin Stuart-Fox ได้ตั้งข้อสังเกตว่า เป็นชัยชนะและเป็นการแสดงให้เห็นถึงลัทธิชาตินิยมกำลังก่อตัวขึ้น และได้แพร่ขยายเติบโตภายใต้อิทธิพลของฝรั่งเศส

(Stuart-Fox, 1997 : 55) ชัยชนะของเจ้ามหาอุปราชเพชรราชเป็นชัยชนะแห่งการต่อสู้เพื่อ “เอกราชทางปัญญา” ของลาวให้หลุดรอด “อาณานิคมทางปัญญา” ของฝรั่งเศส กล่าวคือ หากฝรั่งเศสผลิตตัวอักษรหรือตัวเขียนของลาวขึ้นมาใหม่โดยใช้ตัวอักษรโรมันมาเขียนภาษาลาว แน่แน่นอนขนบธรรมเนียมการเขียนของลาวที่เขียนอยู่ในขณะนั้น รวมทั้งระบบโบราณที่ใช้อักษรธรรม และอักษรลาวโบราณบันทึกในคัมภีร์โบราณ กระดาษสา ศิลาจารึก ฯลฯ นั้น ก็จะหมดสิ้นไปด้วย หรือเป็นการทำลายขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งความรู้ ความคิด มโนทัศน์ จักรวาลวิทยาแบบเดิมของลาวทั้งหมด ในกรณีดังกล่าวนี้ ไม่ได้เป็นการใช้กำลังทางทหารเข้ายึดพื้นที่ของประเทศลาวเหมือนดังที่ฝรั่งเศสเข้ายึดครองลาวในช่วงปี ค.ศ. 1893 นั้น แต่เป็นการหวังที่จะยึดสมอง ยึดปัญญา หรือเป็น “เจ้าอาณานิคมทางปัญญา” ของลาว

ช่วงปลายทศวรรษที่ 1940 เป็นต้นมา ถือว่าเป็นช่วงแห่งการขยายตัวของนักชาตินิยมลาวกลุ่มต่างๆ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลอันเนื่องมาจากการสนับสนุนสร้างอัตลักษณ์ของลาวโดยฝรั่งเศสและการสร้างสำนึกความเป็นลาวโดยคนลาวเอง โดยมีคัมภีร์โบราณเป็นส่วนสำคัญ เรื่องเล่าและตำนานของนักต่อสู้ผู้กล้าหาญ เช่น เจ้าฟ้างุ้ม เจ้าสามแสนไท เจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว เจ้าไชยเชษฐาธิราช หรือเจ้าอนุวงศ์ และเจ้าราชวงศ์ ผู้เป็นแม่ทัพสำคัญของลาวในการต่อสู้เพื่อปลดแอกออกจากสยามในปี ค.ศ. 1827 (Grabowsky, 1997 : 145-165) และบุคคลอื่นๆ ในฐานะเป็น “วีรบุรุษ” ที่ต่อสู้กับอำนาจของต่างชาตินั้น มีอิทธิพลมากต่อขบวนการปฏิวัติลาวที่กำเนิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 1940 โดยนำชื่อวีรบุรุษที่กล่าวมาข้างต้นไปเป็นชื่อกองทัพของตน เช่น “กองฟ้างุ้ม” “กองสามแสนไท” “กองไชยจักรพรรดิ” “กองไชยเชษฐา” “กองราชวงศ์” ฯลฯ โดยกองสามแสนไท และกองไชยจักรพรรดิ มีเจ้าสุพานวงศ์เป็นผู้บัญชาการ และกองราชวงศ์ มีท่านโกสอน พมวิหาน เป็นผู้บัญชาการ เป็นต้น (คณะชั้นนำค้นคว้าทฤษฎีและพฤติกรรม ศูนย์กลางพรรค, 1997 : 56-58 ; กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, 2000 : 747-748)

สรุป

อาจกล่าวได้ว่า คัมภีร์โบราณในสังคมลาวยุคอาณานิคมฝรั่งเศสมีสถานะเปลี่ยนแปลงไป ในยุคก่อนสมัยใหม่คัมภีร์โบราณมีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นบันทึกพระธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา เป็นบันทึกความทรงจำทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งเป็นความรู้ ความคิด ภูมิปัญญา จารีต ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ฯลฯ ของสังคมลาวในยุคนั้น และมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนลาว ครั้นเมื่อฝรั่งเศสเข้ามาปกครองประเทศลาว รวมทั้งนำวัฒนธรรม ความรู้ โลกทัศน์ และจักรวาลวิทยาแบบฝรั่งเศสเข้ามาในสังคมลาว ได้มีผลทำให้วัฒนธรรมคัมภีร์โบราณลาวเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ฝรั่งเศสมองว่า วัฒนธรรม ประเพณี ความรู้ โลกทัศน์ และจักรวาลวิทยาแบบเดิมของลาวล้าสมัย ควรปรับเปลี่ยนให้ทันสมัย และเจริญก้าวหน้า ดังนั้น คัมภีร์โบราณจึงมีความหมายเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ถูกย้ายออกจากพื้นที่และบริบทเดิม ไปอยู่ในพื้นที่หรืออยู่ในโลกของผู้คนที่มิวัจนธรรมแตกต่างจากวัจนธรรมเดิม ยิ่งกว่านั้น คัมภีร์โบราณยังถูกให้นิยามความหมายใหม่ว่าเป็น “ส่วย” เป็น “วัตถุ” หรือ “เอกสาร” ธรรมดา (Museum Object) เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์ หอสมุด ไว้คอยบริการผู้มาชม และผู้มาศึกษาค้นคว้า นอกจากนี้คัมภีร์โบราณยังถูกฟื้นฟูขึ้นมาเพื่อนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ลาวภายใต้บริบทของอาณานิคมฝรั่งเศส นั่นคือ กระบวนการที่นำเอาสิ่งที่มีอยู่เดิมมารับใช้เงื่อนไข/บริบทใหม่ โดยมีการดัดแปลงให้นิยามใหม่ Eric Hobsbawm (1983) เรียกกระบวนการนี้ว่าเป็น “การประดิษฐ์ประเพณี” (Invention of Tradition) เป็น “การเมืองเรื่องวัฒนธรรม” (Politics of Culture) และเป็น “พื้นที่แห่งการช่วงชิงความหมาย” (Contested Space) เพราะการฟื้นฟูคัมภีร์โบราณลาวในยุคอาณานิคมฝรั่งเศสทั้งถูกนำไปใช้ในการเพิ่มอำนาจ และสร้างความชอบธรรมให้แก่เจ้าอาณานิคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Edward W. Said ที่ว่า ประการสำคัญที่ทำให้เจ้าอาณานิคมประสบความสำเร็จเป็นอย่างยิ่งในการปกครองประเทศในอาณานิคมของตนก็คือ ความรู้และความเข้าใจสังคมวัฒนธรรมของประเทศในอาณานิคม เพื่อสามารถปกครองได้ทุกด้าน หรือสามารถเป็น “เจ้าอาณานิคม

ทางปัญญา” ของประเทศในอาณานิคม ขณะเดียวกันการฟื้นฟูภูมิทัศน์โบราณลาว ในยุคอาณานิคมฝรั่งเศสก็ถูกนำไปใช้ในการต่อสู้ต่อรองกับเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส โดยปัญญาชนลาวเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชทางปัญญา โดยเฉพาะเอกราชทางภาษา “เขียน” ของลาว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Terence Renger (1983) ที่ว่า เมื่ออาณานิคมยุโรปนำประเพณีประดิษฐ์เข้าไปสู่สังคมแอฟริกาในฐานะเป็น เครื่องมือของการปกครอง แต่คนแอฟริกันบางกลุ่มได้ใช้ประโยชน์จากประเพณี เพื่อ ต่อรองความหมายบางอย่างโดยไม่ยอมรับนัยของการถูกรวบงำ (Subordinate) ที่คนยุโรปกำกับไว้

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- จำนงค์ ทองประเสริฐ. 2534. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์**. กรุงเทพฯ : องค์การคำคฤสุภา.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2544. “ลัทธิชาตินิยม-ลัทธิทหาร: รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม 2481-2487” ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และ วิกัลย์ พงศ์พินิตานนท์, บก. **บันทึกการสัมมนา จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ธวัช ปุณโณทก. 2526. **พื้นเวียง: การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประทีป ชุมพล. 2525. **พื้นเวียง : วรรณกรรมแห่งการกตัญญู**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อดีต.
- อาทร ฟุ้งธรรมสาร. 2527. **รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามและสงครามแปซิฟิก**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ภาษาลาว

- กรมวรรณคดี. 1958. **หนังสือท้าวสุริวง เล่ม 1**. เวียงจันทน์ : กรมวรรณคดี.
- กรมวรรณคดี. 1967. **พื้นขุนบรมราชาธิราช ฉบับโบราณแท้**. เวียงจันทน์ : กรมวรรณคดี.
- กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม. 2000. **ประวัติศาสตร์ลาว (เด็กตำบรพ์ปัจจุบัน)**. เวียงจันทน์ : กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม.
- กระทรวงธรรมการ. 1949. **สังศิลป์ไชย**. เวียงจันทน์ : กระทรวงธรรมการ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. 1967. **พงศาวดารลาว**. เวียงจันทน์ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- คณะกรรมการวรรณคดี. 1967. **สาส์นลีพสุญ**. เวียงจันทน์ : คณะกรรมการวรรณคดี.
- คณะชั้นนำคั่นคว่าทฤษฎีและพฤติกรรมศูนย์กลางพรรค. 1997. **ประวัติศาสตร์พรรคประชาชนปฏิวัติลาว (โดยสังเขป)**. เวียงจันทน์ : คณะชั้นนำคั่นคว่าทฤษฎีและพฤติกรรมศูนย์กลางพรรค.
- สถาบันคั่นคว่าศิลปะวรรณคดีแห่งชาติ. 1989. **สมมนาโบลานทั่วประเทศครั้งที่ 1 วันที่ 10-13 มีนาคม 1988 ที่นครหลวงเวียงจันทน์**. เวียงจันทน์ : สถาบันคั่นคว่าศิลปะวรรณคดีแห่งชาติ.
- ลีลา วีระวงส์. 1995. **ประวัติหนังสือลาว**. เวียงจันทน์ : หอสมุดแห่งชาติ.
- ลีลา วีระวงส์. 2001. **ประวัติศาสตร์ลาวแต่โบราณถึง 1946**. เวียงจันทน์ : หอสมุดแห่งชาติ.
- ลีลา วีระวงส์ และ นวน อุเทนศักดิ์. 1967. **นิทานขุนบรมราชาธิราชฉบับที่ 1 ประวัติศาสตร์ลาวฉบับเดิม**. เวียงจันทน์ : กระทรวงธรรมการ.
- สุนัด โปธิสาน. 1996. “ความสำคัญของพื้นขุนบรมต่อประวัติศาสตร์ลาว,” วิทยาสารมรดกล้านช้าง 1,1 (มกราคม-มิถุนายน) : 48-62.
- สำลิด บั้วสีสะหวัด. 1993. **คัมภีร์พระธรรมศาสตร์หลวง**. เวียงจันทน์ : โครงการปริวรรตกฎหมายโบราณลาว มูลนิธิโตโยต้า แห่งประเทศญี่ปุ่น.

- ลำลิด บัวสีสะหวัด. 1994. “เราทำอะไรจากการสำรวจชิ้นบัญชีหนังสือโบราณ?” ใน **โครงการขึ้นบัญชีหนังสือโบราณ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม มุลนิธิโตโยต้า ประเทศไทยญี่ปุ่น**. เวียงจันทน์ : โครงการขึ้นบัญชีหนังสือโบราณ. หน้า 19-21.
- ลำลิด บัวสีสะหวัด. 1996. **สร้อยสายคำ**. เวียงจันทน์ : โครงการปกป้องรักษา หนังสือโบราณลาว (การร่วมมือ ลาว-เยอรมัน).
- โสมสี เดซากำฟู. 1978. **เผยสาส์นลับปัฐญ**. เวียงจันทน์ : สำนักพิมพ์จำหน่าย ส.ป.ป.ลาว.
- หอสุมุดแห่งชาติ. 1973. **ท้าวเหลาคำ (เจ้าราชวงศ์)**. เวียงจันทน์ : สมาคม หอสุมุดแห่งราชอาณาจักรลาว.
- หุมพัน รัตตะนะวง. 1989. “วิวัฒนาการของหนังสือโบราณในลาว,” ใน **สัมมนา โบราณทั่วประเทศครั้งที่ 1 วันที่ 10-13 มีนาคม 1988 ที่นครหลวง เวียงจันทน์**. เวียงจันทน์ : สถาบันค้นคว้าศิลปวรรณคดีแห่งชาติ. หน้า 12-29.
- เอแวนส์, กรานท์. 2006. **ประวัติศาสตร์โดยย่อของประเทศไทย: เมืองอยู่ ใจกลางแผ่นดินใหญ่เอเชียอาคเนย์**. เชียงใหม่: Silkworm Books.

ภาษาอังกฤษ

- Grabowsky, Volker. 1997. “Lao and Khmer Perceptions of National Survival : the Legacy of the Early Nineteenth Century,” in Sri Kuhnt Saptodewo, Volker Grabowsky and Martin Grobheim, eds. **Nationalism and Cultural Revival in Southeast Asia : Perspectives From the Centre and the Region**. Wiesbaden : Harrassowitz. pp. 145-165.
- Gunn, Geoffrey C. 1988. **Political Struggles in Laos 1930-1954**. Bangkok : Editions Duangkamol.

- Hobsbawm, Eric. 1983. "Mass-Producing Tradition : Europe 1870-1914," in Eric Hobsbawm and Terence Ranger, eds. **The Invention of tradition.** Cambridge : Cambridge University Press. pp. 263-307.
- Hobsbawm, Eric and Terence Ranger, eds. 1983. **The invention of tradition.** Cambridge : Cambridge University Press.
- Ivarsson, Soren. 2002. "Toward a new Laos : Lao Nhay and the Campaign for a National 'Reawakening' in Laos 1941-1945," in Grant Evans, ed. **Laos Culture and Society.** Chiang Mai : Silkworm Books. pp. 61-78.
- Keyes, Charles F. 1995. "Who are the Tai? Reflections on the Invention of Identities," in Lola Romanucci-Ross and George A. De Vos, eds. **Ethnic Identity : Creation Conflict, and Accommodation.** 3rd ed. Walnut Creek, CA : Alta Mira Press. pp. 136-160.
- Ranger, Terence. 1983. "The Invention of Tradition in Colonial Africa," in Eric Hobsbawm and Terence Ranger, eds. **The Invention of tradition.** Cambridge : Cambridge University Press. pp. 211-262.
- Said, Edward W. 1978. **Orientalism.** London : Penguin Books.
- Stuart-Fox, Martin. 1997. **A History of Laos.** Cambridge : Cambridge University Press.

ภาษาฝรั่งเศส

- Finot, Louis. 1917. "Recherches sur la Littérature Laotienne." In **Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême-Orient.** Tome XVII, No. 5. Hanoi: Imprimerie d'Extrême-Orient. pp. 1-218.
- Lafont, Pierre-Bernard. 1965. "Inventaire Des Manuscrits des Pagodes du Laos," in **Bulletin de l'École Française d'Extrême-Orient.** Tome LII, Fasc. 2. Paris : École Française d'Extrême-Orient. pp. 429-545.

Thao Kéne. 1958. **Catalogue des Manuscrits de la Littérature du Laos.**
Vientiane : Edition du Comité Littéraire.

สัมภาษณ์

กงเตือน เนตตะวง. ผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติลาว และผู้อำนวยการโครงการ
ปกป้องรักษาหนังสือโบราณลาว, ที่หอสมุดแห่งชาติ นครหลวงเวียงจันทน์.
สัมภาษณ์ 25 ตุลาคม 2550.

คำพา พอนแก้ว. อดีตประธานคณะกรรมการแห่งชาติลาวเพื่อยูเนสโก,
บ้านเลขที่ 276 หมู่ที่ 16 บ้านโพนสวรรค์เหนือ เมืองสีสัตตนาคนครหลวง
เวียงจันทน์. สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2549.

บุญยก แสนสุนทอน. ที่ปรึกษาโครงการปกป้องรักษาหนังสือโบราณลาว, บ้านเลขที่
309 หมู่ที่ 25 บ้านดงเมียง เมืองจันทบุรี นครหลวงเวียงจันทน์. สัมภาษณ์
5 ธันวาคม 2549.

โอทอง คำอินชู. ผู้อำนวยการวารสารวรรณศิลป์, สำนักงานวารสารวรรณศิลป์
กระทรวง แกล่งข่าวและวัฒนธรรม นครหลวงเวียงจันทน์, สัมภาษณ์
26 ตุลาคม 2550.

